

Nou tout savé lè foyapen payé i ka fini pa pouri é disparèt mé chatengn ka boujonné, woupousé pou fwitayé ankò parapòt a grenn ki volijé toupato. Ni lésez ka konparé fanm épi chatengn. Mwen, an sèten ni on fanm ki sé chatengn pou bon dawwa grenn i simé an bon é mové doukou ké oblijé fé florés toulongalé. Fanm-lasa sé Silvyàn Telchid. Kimoun ki Silvyàn Telchid ? An pa ka kwé ni onlo moun an péyi Gwadiou pa ka pozé késon-lasa. Konfédman, on pati ké lyanné non a'y tousuitman épi lang kréyòl. Ondòt pati ké palé gourné i gourné pou lang a péyi-la rantré adan lékol. Désèrten ké gloriyé travay i fé alantou a lang-la. Ni sa ké nonmé tit a yonnmé liv yo konnèt Silvyàn maké. Dòt ké sonjé kalité a montraj a'y. Mé Silvyàn Telchid sé ankò plis ki touse lè ou konnèt fonnké a'y.

Silvyàn ja gadé tranndouz labadjou kasé pa asi Kapèstè Bèlo. Sé la on mèsò a lonbrik a'y téré. Sé la i halé kannòt a lavi an kalmipla kon adan pichòt. Sé la i ka kontigné gadé soléy douvanjou pwòpté figi a'y adan lanmè chouboulé é fé koukou dèyé mòn an ti brinaj. I vwéjou toupannan lagé té ka woulé lòtò. I vwéjou adan on fanmi otila travay, lonné é respé té ka gidonné konpòwtasyon a on dizenn timoun. « Sé bonjou é mési ka wouvè pòt a lavi adan on sosyété » ; Sa ou ka chayé an fenfon a nanm a'w ni plis valé ki tout tit ou pé ni ». Mi sé dé pawòl konsa ki té ka chawpanté lédikasyon adan fanmi-la. Manman'y té mètrès a on lékol-péyé an kaz a'y menm. Papa'y té antrèpréné. I pa té ka lagé on may asi prensip a'y dèstan sété lédikasyon a timoun a'y. Silvyàn, ki té pli gran, pwan labitid fé lyannaj ant frè é sé a'y épi fanmi a'y. Sé dwètét pou sa i ni sans a lafanmi, sigré a gran lanmityé é dozaj a bèl lanmou. I vini limenm on ti mètrès-lékol toujou gyòk é penpan, ki té ka pwan plézi fé travay-lasa, ki toujou té ni on figi fiéti épi on bèl ri ka mété'w aléz. I toujou ni bon mo-la pou chakmoun ki kwazé chimen a'y touvé on fòs pou arèsté plenn é kontigné vansé magré penn é iribilasyon.

Koté lanné 1975, wouchach asi lang-la té ka vansé pyakanm-pyakanm adan tout péyi kréyòlopal. On sistém pou maké son a lang-la onsel mannyé vwé jou parapòt a tout travay ki té ja fèt avan. Détwa mètlékol ki fé chimen épi Silvyàn, kontèl Moyiz Sorèze, Wobè Fontès, Ektò Deglas é Alen Rutil pwan siyaj a larèl-lasa é ay simé grenn adan dòt lanklo. G.E.R.E.C (Groupe d'Études et de Recherches en Espace Créolophone) koumansé mété dèwò on ti liv kabouya é wouchach anlé montraj a lang kréyòl (Mofwaz, liméwo 1, 1977) é ondòt pli pwofondan (Espace Créole, liméwo 1, 1976). Sété prèmyé balan pou onlo maké asi tout dékatman a lang-la kontigné vwé jou mizi an mizi, dawwa on krèy grangrèk a granlèkol mété kréyòl adan sijé a travay a yo (diksyonné, gramé, kourilèt, tèt, mofwazaj, dekatyaj...). Pannansitan, Silvyàn limenm té ka koumansé konstriksyonné zouti pou woulé épi zélév a'y. Travay-lasa ké parèt adan désèrten liv i ké maké pli ta.

Adan montraj a lang fwansé, Silvyàn pwan konsyans ki plas lang natal-la dwèt ni adan lékol-la. Onlo timoun a séksyon Kapèstè pa té ka nivé konpwann sans a sa yo té ka mandé yo. Silvyàn gadévwé poukisa. I mandé zélév èspiliké pwoblém a yo épi lékol-la. I dékatyé sikti a palé é maké a yo an fwansé kon an kréyòl. I fin pa konpwann, kréyòl-la, pito ki

opozé timoun palé'y, pé vin on bon zouti pou bokanté épi sé zélév-la é libéré pawòl a yo. Sé konsa i désidé, épi détwaw pwofésé, fé kréyòl rantré adan montraj a'y. Sété dabòpouyonn on latilyé a inèdian pou touse ki té vié. Yo té ka apwann sé timoun-la li é maké lang-la, étidyé tèks kréyòl, konpwann kijan migannaj a sé dé lang-la té ka fèt. Yo té ka sévi épi tout richès a lang-la (pwovèb, tipawòl, pawòl an parabol, pawòl mofwazen ...). Dayèpouyonn, travay-lasa fin pa fwitayé é on liv gramé parèt an lanné 1983. An menm balan-la, kréyòl vini on lòpsyon ofisyèl a lang é kiliti réjyonnal (L.K.R). Pou ba montraj-la tout fòs a'y, yo fé lizaj a tout sipò yo té pé touvé aliawondaj (film, ankèt, latilyé, gadévwé, èspozisyon, èspozé...). Montraj-la té fondasé asi maké, lékti, léksik, sentas a lang-la é tout kanman a kiliti-la. Silvyàn toujou kontigné woulé épi Ektò Poulet adan larèl-lasa jiskatan travay a yo vini sa nou konnèt jòdjou. Konfédman, yo baré van a yo toulongalé. Kolèg konsèwvaté, fanmi enkyèt, lélemi a lang-la, moun pli fwansé ki fwansé yomenm... Silvyàn pwan sanfwa a'y douvan kritik, pawolik, polémik é bibilik. I kontinyé chimen a'y dawwa i té sèten i té ka gourné pou ba moun a péyi-lasa, istwa a péyi-lasa, tradisyon a péyi-lasa, lang a péyi-lasa tout valé yo té pou ni. Antoutjan, i pa rété dòmi padawwa i toujou té ni on zouti nèf ba lakonpagni. Tout travay-lasa té ka fèt pou « koutwòch » arèsté bloké bokantaj a timoun kon granmoun. Silvyàn té senten sé osi on mannyé pou nou té pé gadé nou san lawont an fondòk a kokozyé an nou. I té konpwann avan onlo moun pawòl a gramoun lasa : « palé fransé pa vié di léspri ».

Silvyàn té enmé li lè i té zélév lékol. Sé pousa pli ta i té ka pwan plézi rakonté zélév a'y é timoun a'y onlo istwa pou wouvè léspri a yo oben fé yo mété ri atè. I té enmé fé timoun li, chanté, résité poézi, jouwé téyat. Touse ka fé nou konpwann osi pouki i maké sa i té pé asi kont kréyòl (*Ti-Chika et d'autres contes antillais*, éd. Caribéenne, 1985), léjann a péyi Gwadiou (*Grand-père Chabri raconte*, éd. Jator, 1998). Mé adan tout lavalas a pawòl-lasa, i toujou prangad a dékatman a sé dé lang-la. Pou li, Fò nou té byen palé yonn kon lòt, san fé migannaj (*interférences*). Kidonk i maké liv pou rédé mètlékol konpwann maké a lang-la, maché a lang-la, pawòl a lang-la. Yonn adan sé prèmyé-la sé on ti kayé a 22 lison kréyòl i sòti épi Ektò Poulet (*Kòsyé, kolèj Germain Saint-Ruf, 1984 é 1989*). Sété pou ba zélév on prèmyé zouti pou travay adan lékol-la. Apwésa dòt liv parèt. (*grammaire comparée créole-Français épi E Poulet; Bon doukou*, éd. Jator, 2004 ; *Kréyòl fanm chatengn, CRDP, 2003*). I sanblé mo é èsprèsyon épi dòt mètamanyòk pou nannan a lang-la pa vin rawouch (*Dictionnaire créole/français*, éd. Hatier, 1983 ; éd. *Servedit / Jator 1990 et 2002* ; éd. *Orphie, 2012 ; dictionnaire du français régional*, éd. *Bonneton, 1997 ; Déterville, PLB éd. 2009*).

Lèvwé, afòs fé fòs, lang kréyòl fin pa touvé chimen ofisyèl a lékol, i sanblé tèks pou ba moun zouti pou woulé (*Bwa pou nou atè*, éd. Jator, 2002). I ay jous an radio é télévizyon fé èmisyon épi Ektò Poulet pou anchouké rasin é wouvè lawonn a montraj a lang-la asèfen timoun kon granmoun trapé menm sé on ti zòy adan tout boulivés ki té ka fèt alantou a lang. mès é labitid kréyòl (*Dikté kréyòl, pwovèb, Kamo*). Sa té tèlman bèl kifé on ti liv sòti pou moun té pé wouli sa yo té ka lann laradyo. (*Kamo*, éd. Jator, 2000). I rakonté penn é mizé a on timoun i té konnèt adan on woman (*Throvia de la Dominique*, éd. *L'Harmattan, 1996*). I chèché oben imajiné konparèzon, divinèt, jédimo, kayanbouk, mokwazé pou nou arèsté palé kréyòl dòmi-dèwò (*Jékreyòl*, éd. *A.K.P.K, 1983 ; Jeux créoles*, éd. *Jator, 1999*). I jis maké, épi Ektò Poulet, on métòd pou moun lòbò apwann lang-la san fòs (*Le créole sans peine, Assimil, 1990 ; le créole guadeloupéen de poche, Assimil, 1998*). I mofwazé, épi E. Poulet, fab a « La Fontaine » adan lang é léspri kréyòl (*Zayann I et II, PLB éd, 2000 é 2002*). I mofwazé osi détwaw pyès téyat an kréyòl (*l'Avare, Molière ; Le Bel Indifférent*,